

УДК 371.132 (043.3)

О. С. Кабанська

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

© Кабанська О.С., 2014

<http://orcid.org/0000-0002-4775-1990>

У статті на основі аналізу наукової літератури обґрунтоване науково-методичне забезпечення формування прогностичних умінь у майбутніх учителів у процесі навчання, яке передбачає теоретичне обґрунтування технології формування прогностичних умінь у майбутніх учителів у процесі навчальної діяльності та відповідного навчально-методичного інструментарію для її реалізації. Представлено результати експериментальної роботи з впровадження розробленої технології в реальний навчальний процес вищого педагогічного навчального закладу.

Ключові слова: педагогічне прогнозування, вміння, майбутні вчителі, навчальна діяльність, технологія, науково-методичне забезпечення.

Кабанская О.С. Научно-методическое обеспечение формирования прогностических умений у будущих учителей.

В статье на основе анализа научной литературы обосновано научно-методическое обеспечение формирования прогностических умений у будущих учителей в процессе обучения, предусматривающее обоснование технологии формирования прогностических умений у будущих учителей в процессе учебной деятельности и соответствующего учебно-методического инструментария для ее реализации. Представлены результаты экспериментальной работы по внедрению разработанной технологии в реальный учебный процесс высшего учебного заведения.

Ключевые слова: педагогическое прогнозирование, умения, будущие учителя, учебная деятельность, технология, научно-методическое обеспечение.

Kabanska O. S. Scientific and methodological support forming prognostic abilities of future teachers.

In the article the author reveals the concept of "prognostication" as a special kind of prediction, which generates data about future of object based on the analysis of its past and present, "pedagogical prognostication" as a set of scientific research aimed at obtaining reliable information about possible reformations and tendency of development of the subjects, and objects of pedagogical activities. It was found that the ability of pedagogical prognostication is mental activities, providing the

obtainment of advanced information about the object being studied with a purpose of optimal solution of educational goals and objectives of the further development of each subject of pedagogical interaction. It was established that to improve the quality of the educational process in educational institutions teachers must master such groups of skills of pedagogical prognostication like: diagnostic, constructive-projective, organizational-communicative, exploratory-creative. Author substantiated scientific and methodological support forming prognostic abilities of future teachers in the educational process, which provides a theoretical foundation of technology of forming of prognostic abilities of future teachers in the process of educational activities and appropriate educational and methodological tools for its implementation. The proposed technology of future teachers' skills of pedagogical prognostication provides diagnostic-motivational, organizational-substantive and reflexive-corrective stages. It was presented the results of experimental work on the implementation of the technology in a real educational process of higher educational institutions.

Key words: *pedagogical prognostication, skill, future teachers, educational activity, technology, scientific and methodological support.*

Постановка проблеми. Характерними особливостями сучасної реальності є динамізм процесів, що відбуваються в суспільстві, активність змін у всіх сферах життєдіяльності людини. У таких умовах в професійній праці вчителя зростає потреба у правильних прогнозах, які охоплюють різну часову перспективу та дозволяють оптимальним чином реалізовувати педагогічну взаємодію. Тому формування вмій педагогічного прогнозування майбутніх учителів слід розглядати як один із важливих напрямів поліпшення їх професійної підготовки.

Проблема прогностичних умінь у майбутніх учителів досліджується науковцями в таких основних напрямках: обґрунтування необхідності формулювання прогнозів у педагогічній діяльності (Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші), розкриття специфіки педагогічного прогнозування (Б. Гершунський, В. Загвязинський, І. Підласий, А. Присяжна, Л. Регуш та інші); здійснення прогнозування в управлінні педагогічними системами різного рівня (С. Боруха, Н. Шалімова, І. Слободчиков та інші); підхід до прогнозування як окремого компонента педагогічної діяльності (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, О. Щербаков та інші),

дослідження різних аспектів формування прогностичних умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів (А. Захаров, Т. Димова, А. Родригес та інші).

Відзначаючи високу наукову значущість проведених досліджень, можна констатувати недостатній теоретичний і практичний ступінь розробки проблеми формування прогностичних умінь у майбутніх учителів у процесі навчання.

Актуальність визначеної проблеми посилюється необхідністю усунення суперечностей, виявлених у процесі дослідження, зокрема між потребою у сформованості вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів та недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення процесу формування зазначених умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Мета статті – обґрунтувати науково-методичне забезпечення формування прогностичних умінь у майбутніх учителів у процесі навчання.

Основна частина. Науково-методичне забезпечення процесу формування зазначених умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у контексті нашого дослідження передбачає теоретичне обґрунтування технології формування прогностичних умінь у майбутніх учителів у процесі навчання та відповідного навчально-методичного інструментарію для її реалізації.

На підставі врахування різних точок зору вчених (А. Захаров, Л. Регулі, М. Севасюк та інші) дійшли висновку, що *вміння педагогічного прогнозування* є розумовими діями, що забезпечують отримання випереджальної інформації про досліджуваний процес, явище, характеристики людини з метою оптимального вирішення поставлених навчально-виховних завдань і завдань подальшого розвитку кожного суб'єкта педагогічної взаємодії.

У процесі дослідження нами встановлено, що для підвищення якості навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах учителі мають оволодіти такими групами вмінь педагогічного прогнозування, як: діагностичні, конструктивно-проективні, організаційно-комунікативні, дослідницько-творчі.

З'ясування суті і структури вмінь педагогічного прогнозування майбутніх учителів дало можливість розробити та теоретично обґрунтувати технологія їх

формування, яка передбачає такі етапи: *діагностико-мотиваційний*, спрямований на визначення вихідного стану сформованості вмінь педагогічного прогнозування у студентів й на основі отриманих даних стимулювання розвитку їх мотивів щодо опанування цими вміннями; *організаційно-змістовий*, що передбачає оволодіння майбутніми вчителями такими групами вмінь педагогічного прогнозування: діагностичними (вміння виокремлювати суттєві ознаки явища чи процесу, формулювати висновки можливих варіантів педагогічного впливу, гіпотези про наслідки обраних способів взаємодії тощо), конструктивно-проективними (вміння визначити мету, педагогічні завдання на рівні часових перспектив, осмислювати можливості внесення своєчасних змін в педагогічний процес тощо), організаційно-комунікативними (вміння визначити можливості оптимальної організації спільної діяльності учнів, подальші напрями розвитку відносин між ними тощо) й дослідницько-творчими (вміння висувати вірогідні гіпотези, проводити уявні експерименти тощо); *рефлексивно-коригувальний*, який забезпечує систематичний аналіз і самоаналіз стану сформованості в студентів зазначених умінь та при необхідності внесення відповідних коректив в їхню навчальну діяльність.

Реалізація першого етапу цієї технології передбачала визначення вихідного стану сформованості вмінь педагогічного прогнозування у студентів. Для проведення відповідної діагностики використовувалися такі методи дослідження, як спостереження, тестування, вивчення усних відповідей і результатів письмових робіт студентів, метод експертних оцінок, тест-опитувальник суб'єктивної локалізації контролю С. Пантелеєва і В. Століна, шкала Дж. Роттера, методики «Вимірювання раціональності» й «Від лялечки до метелика» тощо.

На основі отриманих даних відбувався розвиток мотивів студентів щодо усвідомлення необхідності опанування вміннями педагогічного прогнозування. Це передбачало: 1) визначення домінуючих у системі мотивації професійного становлення пізнавальних і соціальних мотивів студентів як підґрунтя для розвитку мотивів, необхідних для успішного формування вмінь педагогічного прогнозування; 2) забезпечення усвідомлення майбутніми вчителями значущості педагогічного і прогнозування через розкриття його суті, ролі та місця в навчально-виховній діяльності; 3) створення сприятливої психологічної

атмосфери на заняттях, в якій кожна людина відчувала себе комфортно та не боялася робити помилки в процесі оволодіння новими для неї вміннями в галузі педагогічного прогнозування тощо. Для розвитку вищезазначених мотивів у студентів використовувалися такі методи й форми роботи, як лекції, бесіди, диспути, конкурси, ігри, науково-практичні конференції тощо.

На другому етапі реалізації технології забезпечувалося безпосереднє оволодіння майбутніми вчителями виділеними групами вмінь педагогічного прогнозування; діагностичними, конструктивно-проективними, організаційно-комунікативними й дослідницько-творчими. Так, на основі проведеного аналізу навчальних планів нами було виділено ті навчальні предмети, під час вивчення яких можна створити найкращі передумови для засвоєння студентами зазначених умінь, а саме: дисципліни психолого-педагогічного циклу («Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Історія педагогіки», «Методологія психолого-педагогічних досліджень», «Основи виховної роботи у школі») та методика викладання профільного предмету. Крім цього, для досягнення поставленої мети нами було розроблено спеціальний курс «Основи педагогічного прогнозування», який викладався студентам на добровільних засадах (робочу програму цього спецкурсу представлено в додатках дисертації").

За заняттях з вищевказаних навчальних дисциплін та під час організації позааудиторної пізнавальної діяльності студентам розкривалася суть основних понять педагогічної прогностики («прогноз», «прогнозування», «педагогічне прогнозування» тощо), визначалися форми й види прогнозування, висвітлювалися роль, місце прогнозування у професійній діяльності вчителя, принципи та критерії, які дозволяють ефективно його здійснювати в педагогічній галузі тощо.

Крім того, на цьому етапі технології студенти виконували конкретні завдання, які сприяли засвоєнню ними різноманітних методів дослідження, необхідних для реалізації педагогічного прогнозування: загальнонаукових (спостереження, експеримент, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аналогія, історичний та логічний методи тощо), психологічних (тести, рейтинг, метод самооцінювання), а також спеціальних прогностичних методів (моделювання, уявний експеримент, екстраполяція та метод експертних оцінок тощо).

Студенти залучалися також до квазіпрофесійної діяльності, яка передбачала закріплення їхніх умінь педагогічного прогнозування в умовах, максимально наближених до реального навчально-виховного процесу в школі. Зокрема, з цією метою майбутні вчителі розв'язували проблемні педагогічні ситуації, брали участь у різноманітних ділових іграх, тренінгах тощо.

Удосконалення вищевказаних умінь у студентів продовжувалося в процесі їхньої прогностичної діяльності під час проходження ними педагогічної практики. Для підвищення ефективності цього процесу з керівниками педагогічної практики проводилася спеціальна підготовча робота. У процесі її проведення з ними обговорювалося, які завдання прогностичного характеру мають виконати студенти. Крім цього, для майбутніх учителів були підготовлені спеціальні методичні матеріали, які допомагали їм у проведенні прогностичної діяльності в школі.

На контрольно-рефлексивному етапі реалізації технології здійснювалися систематичний аналіз і самоаналіз сформованості у студентів визначених груп умінь педагогічного прогнозування. На основі отриманих діагностичних даних при необхідності в цей процес вносилися відповідні корективи.

Особлива увага приділялась вивченню результатів педагогічного прогнозування майбутніх учителів, яке вони проводили в межах квазіпрофесійної діяльності та під час проходження педагогічної практики у школах. Для цього експерти та методисти уважно вивчали дії й результати прогностичної діяльності студентів під час їхньої участі в ділових іграх, тренінгах, а також у процесі реалізації ними педагогічної взаємодії з учнями. Це дозволяло зробити висновки, які види діяльності доцільно широко використовувати для формування у студентів умінь педагогічного прогнозування, на які вади слід звернути їм увагу під час здійснення цього процесу.

Експериментальним упровадженням зазначеної технології в процес навчання майбутніх учителів за допомогою представленого навчально-методичного інструментарію доведена її ефективність. Так, у експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем сформованості цих умінь збільшилася на 11,9 %, а в контрольній групі – тільки на 0,8 %. Водночас кількість студентів, у яких виявлено низький рівень сформованості

цієї готовності, зменшилася в експериментальній групі на 37,5 %, а в контрольній групі – на 6,0 %.

Висновок. Здійснення регулярного прогнозування має велике значення для професійної діяльності вчителя, тому важливо під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі забезпечити формування у студентів прогностичних вмінь. Технологія цього процесу передбачає реалізацію діагностико-мотиваційного, організаційно-змістовий та рефлексивно-коригувального етапів, які, у свою чергу, вимагають застосування відповідного навчально-методичного інструментарію. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є проблема підготовки викладачів педагогічних ВНЗ до оволодіння студентами вміннями педагогічного прогнозування, а також самих майбутніх учителів до організації самопрогнозування учнями особистісного розвитку.

Література

1. Кевля Ф. И. Педагогическое прогнозирование личностного развития ребенка : учеб пособ. / Ф. И. Кевля. – М. : Изд-во ВГПУ, 1999. – 157 с.
2. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 154 с.
3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіхтенко, О. М. Любарська та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.
4. Освітньо-педагогічна прогностика як наука // <http://www.all-filosof.ru/filosofija-osviti/19/213-osvitno-pedagogichna-prognostika-yak-nauka>
5. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків : Колегіум, 2005. – 224 с.
6. Регуш Л. А. Развитие способности прогнозирования в познавательной деятельности / Л. А. Регуш. – Л. : Изд-во ЛГПИ, 1983. – 84 с.
7. Серафимович И. В. Особенности прогнозирования в структуре педагогического мышления : 19.00.07 / И. В. Серафимович. – Ярославль, 2002. – 383 с.
8. Сидоренко О. Л. Про способи підвищення ефективності взаємодії викладача зі студентами / О. Л. Сидоренко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1/2. – С. 83–88.